

HEM DE VALORAR ÈTICAMENT L'ART?

Probablement no es pugui fer una resposta de validesa general, atès que els temes artístics estan envoltats d'una boira espessa. Si es volen tractar de manera seriosa les relacions que poden tenir dues dimensions humanes diferents con són art i ètica, de primer, el que caldria és saber de quina definició d'art estem parlant, perquè, en realitat n'hi ha moltes; després, també fóra convenient de fer el mateix amb l'ètica, encara que potser no sigui tan difícil. En les idees esbossades a continuació, hi ha sengles definicions implícites fetes des de la perspectiva social.

Si partim del punt de vista que ens proporciona la història social de la cultura, el que anomenem art ha tingut al llarg dels temps tractaments i funcions socials molt diferents: màgiques, simbòliques, o bé, modernament, expressions de la sensibilitat humana.

Quan l'art estava centrat en els dominis de la màgia, llavors sí que les obres tenien conseqüències morals. Les escenes d'art rupestre eren accions que intervenien sobre la realitat. Es pintava una cacera per intervenir en aquesta acció humana fonamental per a la vida. En general, la màgia era una pretecnologia que s'utilitzava per actuar sobre la realitat humana i natural, quan encara no es disposava d'instruments realment eficients per fer-ho.

Per la seva banda, l'art grec ja estava més enllà de la màgia. Les figures escultòriques o pictòriques eren presentacions i no representacions. Per tant, serien els déus, si això fos possible, als qui podríem considerar mitjançant valors morals. Les obres també, perquè eren una presentació física de les entitats divines. El mateix diríem de l'arquitectura o de la poesia. Totes les obres intentaven presentar l'ordre perfecte, l'ordre còsmic. Aquest era l'ideal dominant en la cultura grega des de la seva època arcaica.

L'art simbòlic de l'Edat Mitjana representava, de forma perceptiva, les abstraccions de la religió. Els pintors i escultors, els poetes, els músics, en explicitar la transcendència cristiana, servien els interessos de l'ordre establert. La cultura de l'època, tant la popular com l'elitista, no ofería una alternativa seriosa a l'art religiós. Com que no existia un mercat cultural, els artesans no podien escollir, i depenien plenament dels estaments dirigents. Val a dir que, de tota manera, en aquell art religiós romanien elements màgics. Si algú malmetia o desconsiderava una imatge era castigat perquè es considerava que actuava en contra de la persona o divinitat representada.

Les formes realistes, en totes les manifestacions artístiques, no vindran fins el Renaixement i es perpetuaran en tota l'època moderna.

Pel seu cantó, els artistes romàntics expressaven la seva manera de sentir el món. Ja no es tractava de representació ni de presentació de la realitat exterior, tant se val que fossin persones, coses o deïtats. Els artistes eren personatges que s'havien deslliurat de les subjeccions feudals i religioses i aquest fet

transcendent, els oferia la llibertat de fer el que els semblés. De tota manera, si no es volien morir de gana, en general, feien el que segons el seu parer, seria ben acollit pels nous públics.

Per què qualifiquem com artístiques obres socialment tan diferenciades i tan separades en el temps? Al meu entendre, perquè afecten la nostra sensibilitat provocant-nos plaer o desplaer i també perquè provoquen alguna insinuació intel·lectual relacionada amb el coneixement; tots aquests fenòmens psicològics se situarien al marge de la moral i, per tant, de l'ús social que se'n pugi fer.

El que tindria conseqüències morals diverses (i relatives segons la moral imperant) seria la utilització de les formes artístiques amb finalitats ideològiques, polítiques i econòmiques i no aquestes formes en elles mateixes.

La moral de cada època qualifica o desqualifica les accions i els pensaments que poden convertir-se en accions. Però no judica ni valora les formes pures. Si se'm permet posar un exemple, diria que les matemàtiques han estat imprescindibles per a la creació de les tècniques de fissió atòmica que han portat a la creació de la bomba. El que és moral o immoral, segons la cultura de l'època, rau en la utilització que es faci de la bomba. D'aquesta manera, les matemàtiques estan al marge de les realitzacions concretes que se'n puguin realitzar. La mateixa bomba no és moral ni immoral i sí en cavi l'ús en una situació concreta i en un moment determinat. Per tant, el judici general que voldria expressar seria el següent: no són les formes les que tenen per elles mateixes una dimensió moral, sinó les accions humanes. Això ens porta a la conclusió següent: si el que anomenem art està dins el domini de les formes, estaria al marge dels judicis morals.

En els nostres dies tenim un coneixement de les etapes que han existit en la cultura, el qual ens indica que sempre hi ha hagut una successió d'estils i de funcions de les creacions que considerem artístiques. Les avantguardes del segle XX van representar una radicalització en el temps dels processos d'obsolescència de les tendències estètiques. Aquests canvis i substitucions s'han interpretat, segons el meu parer de manera errònia, des d'una perspectiva ideològica. Es considerava que hi havia unes tendències que eren progressistes i unes altres conservadores. Uns tals judicis potser eren vàlids aplicats als artistes, però no a les seves obres. Una pintura cubista és tan vàlida avui com ho fou a principis del segle passat, però si algú pretengués convertir aquesta tendència com la dominant per raons ideològiques alienes a l'art; llavors, seguir realitzant obres d'estètica cubista podria ser subjecte de judicis morals, encara que les obres, en el fons, podien seguir essent valorades per elles mateixes, al marge de qualsevol consideració ideològica.

Jordi Bèrrio

Barcelona, 15 d'abril de 2014